

SKÖTSELPLAN FÖR NÄSUDDEN NATURRESERVAT ÖSTERÅKERS KOMMUN

Bilaga 3 till Reservatshandling 2009-12-01, rev 2010-03-01.
Fastställd av kommunfullmäktige i Österåker 2010-03-01, § 30.

FÖRORD

Denna skötselplan, för det kommunala naturreservatet Näsudden, är indelad i två delar, en allmän beskrivning av området och en plan för reservatets skötsel, där skötselområden beskrivs mer detaljerat

Näsudden naturreservat ligger i Stockholms inre skärgård i Österåkers kommun, drygt två kilometer sydväst om Åkersberga. Reservatet består av en halvö med Täljöviken och Tunafjärden på varsin sida och en mindre ö, Vimpren.

Naturreservatet beslutades 2009-xx-xx med målet att bevara den unika och varierade natur- och kulturmiljön för framtiden, och att sköta området till förmån för friluftslivet, flora och fauna.

Skötselplanen har utarbetats av Ekologigruppen AB, år 2008/2009.

Uppdragsansvarig: Ulrika Hamrén

Biologiska och geologiska värden: Ulrika Hamrén och Johan Allmér

Rekreation och kulturvärden: Ulrika Hamrén, Lena Brunsell

Kvalitetssäkring: Jens-Henrik Kloth

Under arbetet med att få till stånd reservatsbildningen och efter inhämtande av olika remissynpunkter har vissa smärre ändringar och kompletteringar gjorts i texten till det ursprungliga förslaget.

INNEHÅLL

BESKRIVNING AV NATURRESERVATET	5
1. INLEDNING	6
Administrativa data	6
Syfte med reservatet.....	7
Näsuddens naturreservat	7
2. OMRÅDETS BEVARANDEVÄRDEN	10
Geovetenskapliga värden	10
Biologiska värden	10
Vattenområden	12
Skyddsvärda arter.....	13
Kulturhistoriska värden.....	14
Värden för Friluftsliv	15
PLAN FÖR RESERVATETS SKÖTSEL	16
3. ÖVERGRIPANDE MÅL FÖR RESERVATETS SKÖTSEL	16
Målbild för Näsuddens biologiska värden	16
Målbild för geovetenskapliga värden.....	18
Målbild för Näsuddens kulturhistoriska värden	18
Målbild för friluftslivet på Näsudden.....	18
4. ALLMÄNNA RIKTLINJER FÖR SKÖTSELN.....	20
Öppna hävdade marker	20
Barrblandskog	24
Lundartade lövskogar med ädellöv	24
Kulturhistoriska värden.....	25
5. SKÖTSELOMRÅDEN.....	26
Skötselområde 1, Trädbevuxen hävdad mark	26
Skötselområde 2, Öppen gräsmark	30
Skötselområde 3, Havsstrandäng av östersjötyp	31
Skötselområde 4, Barrblandskog	33
Skötselområde 5, Ädellövdominerad lövskog	35
Skötselområde 6, Öar och skär i Östersjön	37
Skötselområde 7, Friluftsliv.....	38
Skötselområde vattenområden och vassbälten	39

5. UPPFÖLJNING	40
Uppföljning av skötselåtgärder.....	40
Uppföljning av bevarandemål.....	40
6. SKÖTSELPRIORITERINGAR	41
KÄLLFÖRTECKNING	42
Litteratur	42
Personer	42
BILAGOR:	
BILAGA 1. RÖDLISTADE ARTER	43
BILAGA 2. SKÖTSELOMRÅDESKARTA.....	44

BESKRIVNING AV NATURRESERVATET

1. INLEDNING

Administrativa data

Namn:	Näsuddens naturreservat
Fastigheter:	del av Näs 7:3 och Näs 7:1
Skyddsform:	Naturreservat, kommunalt
Län:	Stockholms län
Kommun:	Österåkers kommun
Markägare:	Föreningen LO:s Folkhögskola Runö.
Förvaltare:	Österåkers kommun
Skötselansvarig:	Österåkers kommun

Markslag och naturtyper (ha):

Barrblandskog:	4,3 ha
Lövskog:	8,6 ha
Trädbevuxen hävdad mark	9 ha
Öppen gräsmark:	2,2 ha
Havsstrandäng:	3,2 ha
Öar och skär	0,2 ha
Vatten:	45 ha
Totalt:	72,6 ha

Prioriterade bevarandevärden:

Markslag

Skogsmark, Betesmark, Strand, Vatten

Strukturer

Hamlade lövträd, spärrgreniga ekar, torrbackar, bohål, torrakor, död ved, brynmiljöer, strandmiljöer, fågelskär.

Växt- och djursamhällen

Betesarter kopplade till gammal betesmark, lundflora, lav och svampflora kopplade till död ved, sjöfågel som utnyttjar kobbar och skär.

Arter

Djur: mindre hackspett, nötkråka, entita, spillkråka, stenskvätta, sånglärka, silltrut och äldre uppgifter om ortolansparv och göktyta,

Växter, lavar och svamp: darrgräs, kattfot, jungfrulin, adam och eva, brudbröd, kantig fetknopp, kattfot, svartkämpar, blåsuga, trolldruva, vårärt, blåsippa, skogslind, tulkört, sandmaskros, kungsänglilja.

svamparna narrporing, skinntagging, laxticka, grovticka, hasselticka, talticka, fagerspindling, orange taggsvamp, skarp dropptaggsvamp och lavarna rostfläck, slät lönnlav, lönnlav, brun nållav, gul dropplav, liten spiklav, almlav, gulnål.

Syfte med reservatet

Reservatets huvudsakliga syfte är att bibehålla och utveckla en omväxlande och vacker del av innerskärgården med dess värdefulla kulturarv, djur- och växtvärld samt att säkerställa ett tätortsnära naturområde som är av väsentlig betydelse för allmänhetens friluftsliv i Österåkers kommun.

Syftet är vidare att tillgängliggöra, visa och vårda områdets kulturvärden och skönhetsvärden genom att hålla det historiska landskapet öppet.

Utsikt åt väster över Täljöviken med Näs gård i fonden.

Näsuddens naturreservat

Näsudden ligger i Stockholms inre skärgård och består av en halvö omgiven av Täljöviken/Svinningeviken åt väster och Tunafjärden åt nordost. Till reservatet hör även vattenområden i ovannämnda vikar, samt ett mindre skär (Vimparen) mellan Näsudden och Svinninge. Näsudden består av två delar, Kristenholmen i norr och Gästholmen i söder. Ursprungligen var det två separata öar, men idag kan man pga. landhöjningen nå Gästholmen via ett låglänt parti med strandäng.

Halvön är kuperad och omväxlande, med en mängd olika naturtyper och småmiljöer. Naturen består av hållmarkstallskog på höjderna och lundartad blandlövskog med öppnare partier från tidigare åker- och slätterbruk i lägre liggande partier. Stora delar av reservatet är klassat som nyckelbiotop av Skogsstyrelsen (lövskogslund och betad skog ute

på udden,). Här finns även strandängar utmed Täljövikens och Tunafjärdens stränder. Reservatet betas av får och nötboskap.

Reservatet, som enkelt kan nås till fots, med cykel eller bil från Åkersberga tätort, har stora rekreativvärden, främst i form av vackra promenader, utblickar över Täljöviken och landskapet kring Runö, samt badklippor och mindre stränder.

Marken ägs av Föreningen LO:s Folkhögskola Runö. Skolan, och markerna kring Näsudden, är flitigt använd för fackligt utbildningsarbete, folkhögskola, konferenser, utställningar, kulturella begivenheter, m.m. Utanför reservatsgränsen ligger ett antal fastigheter, närmast Näs gård, från vilken områdets betesdjur kommer.

Nuvarande och historisk markanvändning

Stora delar av åker, betes- och slåtterbruket på Näsudden upphörde i början av 1900-talet och därefter har stora delar av markerna snabbt vuxit igen. Bete med får och nötboskap har hållit delar av området förhållandevis öppet. Tidigare hävdade marker är idag mer eller mindre bevuxna med slånbuskar och unga lövträd, med undantag för mindre partier torräng, frisk betesmark och åkermark. Större delen av de forna strandängarna är idag igenvuxna med högrötsvegetation och tät bladväx.

Tidigare har stränderna utmed vattnet hävdats genom bete, både på norra och södra sidan om Näsudden. Betet på strandängarna har till stor del upphört sedan ett 10-tal år tillbaka, men fortfarande är strandområdet delvis präglad av tidigare bete. Mindre partier betas fortfarande, och det finns vissa planer på att på lämpliga platser utöka betet utmed stranden på Täljöviken. De väldiga ekonomibyggnaderna vid Näs gård (omkring 100 år gamla) vittnar om att jordbruksdriften tidigare varit intensiv i området.

Genom många århundraden bakåt i tiden och fram till 1900-talets första årtionden, var det vanligt att strandområden (som de kring Täljöviken och Tunafjärden) nyttjades som slåttermark. Troligen har reservatområdets stränder också brukats för slåtter, vilket har inneburit att träd och buskar har hållits borta så att området varit helt öppet. Efter det att slåttern upphörde har träd och buskar fått fäste och dungar med björk respektive al har utvecklats utmed stränderna. Även utanför de större partierna med lövträd har björk och sälg börjat få fäste ute i strandängen i form av enskilda träd och buskar eller mindre samlingar.

Även skogsområdena på fastmarken inom reservatsområdet har tidigare varit nyttjade för bete. Spåren efter detta bete är idag inte så tydliga. Ett stort inslag av löv, liksom hög grad av flerskiktning (träd av olika ålder och höjd på samma plats) är påtagliga och vittnar om att skogarna troligen inte varit slutavverkade.

Planer och förordnanden

Inom reservatsområdet finns idag inga detaljplanelagda områden. Inom området råder huvudsakligen utökat (300 m) strandskydd, förutom strax nordost om Runö kursgård där det är 100 m.

En fördjupad översiktsplan för området kring Täljöviken togs fram 2006. I den fördjupade planen finns reservatet föreslaget. Här finns även förslag på strandpromenader, samt ett gång- och cykelstråk från Åkersberga utmed Åkers kanal, vidare norr om Runö kursgård, och som sedan fortsätter utmed Täljövikens inre stränder. Vidare finns det ett föreslaget bebyggelseområde i anslutning till reservatet, ”Fåfången”, väster om kursgården.

2. OMRÅDETS BEVARANDEVÄRDEN

Geovetenskapliga värden

Reservatets viktigaste geologiska värde utgörs av det geologiska skärgårdslandskapet i sig med förekomst av klippor, små öar och skär som relativt nyligen blottats av landhöjningen.

Hela området består av samma typ av sprickdalslandskap som omgivande Stockholms skärgård. Berggrunden utgör rester av en för länge sedan nervittrad och avplanad bergskedja. Den består till övervägande del av vulkaniska urbergsarter: graniter från bergskedjeveckningen, vilka till största delen förskiffrats och omvandlats till gnejsgranit.

Intressant i området kring Täljöviken är att insprängt finns mörka bergarter, vanligen benämnda grönstenar, främst gabbro, diorit, amfibolit, och annan metabasit. Grönstenar är så kallade rika bergarter som kan ge upphov till en artrik flora. På Näsudden söder om Runöskolan består berggrunden främst av dessa grönstenar. Grönstenen löper också som ett smalt stråk genom det inre av Täljöviken, och under Svinningevägen. Längst ut på Gästholmen är det gnejsgranit som dominerar. De norra delarna av reservatsområdet (skogen öster om Näs gård samt längst in i Täljöviken), vilar på sur leptitgnejs och gnejsgranit.

I skogarna ovanför Täljövikens åkrar och strandängar består jordarterna av sandig moig morän med svallat ytskikt i slänterna och grovmo högre upp. Lera från den svallade moränen har avsatts längre ner på nuvarande åkermark, i form av postglacial lera, medan större delen av strandängarna runt Täljöviken ligger på lager av gyttjelera. Längst in i Täljöviken ligger svåmlera närmast vattnet. Detta är det normala förhållandet i sprickdalslandskapet med svallade bergssidor och dalar med avsatt lera som lämpar sig väl för odling.

I skogen på Näsuddens sydöstra del finns ett par mindre, men tydliga, avlånga strängformade stensamlingar, vilkas ursprung är oklart. Enligt geologiska kartan finns det inga ändmoräner på platsen.

Biologiska värden

Sammanfattande beskrivning

I enighet med reservatsbeslutet är de biologiska värden som är kopplade till den mosaikartade och skärgårdspräglade naturmiljön av stor vikt för reservatet. Halvöns viktigaste naturvärde är den för innerskärgården typiska vegetationen och mångfalden av naturtyper. Den största biologiska mångfalden är knuten till de tidigare hävdade markerna som nu till stora delar är trädklädda, lövskogslundarna med sina äldre lövträd, samt strandmiljöerna. Det finns även biologiska värden knutna till äldre barrträd, ek, sälg och björk.

Mellan Näsudden och Svinninge finns ett mindre skär (Vimparen) en typisk skärgårdsmiljö av stort värde för sjöfåglar. Dessa mer eller mindre vegetationslösa kobbar och skär som sticker upp över havsytan skapar naturliga rast-, mötes- och boplatser för sjöfåglar.

Delar av Näsuddens två delar (Kristenholmen och Gästholmen) består av hällmarkstallskog och barrblandskog. Skogarna är över lag äldre, bitvis med inslag av riktigt gamla träd framför allt av tall. Skogarna är inte påverkade av skogsbruk och man kan hitta strukturer som är typiska för naturskogsartade områden, såsom stående och liggande död ved. I naturreservatets centrala delar på Kristenholm, hittar man spår av gamla trädklädda betesmarker, vilka har biologiska och historiska värden i form av den betesgynnade floran t.ex. darrgräs, kattfot och jungfrulin. Dessa betesmarker känns ofta igen på sina spärrkroniga gamla lövträd som vittnar om att träden förut stått i ett öppet betat landskap och då haft möjligheten att breda ut sina grenar. På Näsudden finns ett flertal bredkroniga björkar, vilka troligen tidigare hamlats. De tidigare jordbruksmarkerna som finns i de centrala delarna av Kristenholmen är inramade av stora slånsnår samt lövträd som hägg, apel och rönn. I nordvästra delen av ravinen på nordvästra Kristenholmen finns en flerstammig sälk som av Skogsstyrelsen bedömts vara 120-150 år och som därmed är bland de äldre kända. Den är fortfarande fullt frisk och i tillväxt. Detta skapar goda förutsättningar för småfågel, insekter, m.m.

En av områdets gamla björkar, troligen tidigare hamlad.

Områdets gamla hävdade marker har till stora delar vuxit igen till blandskog, med påtagligt inslag av ädellövträd. Vissa delar har antagit

en lundkaraktär. Naturvärdena i dessa partier har övergått från att vara knutna till öppna hävdade marker, till att vara knutna till mer slutna lundmiljöer, bl.a. med värden för lavar och svampar. Sådana lundpartier finns såväl på Kristenholm, som väster om Runö kursgård.

I reservatet finns igenväxta havsstrandängar i vikarna utmed Näsuddens södra strand mot Täljöviken. Havsstrandängarna utgör det område som ligger närmast strandlinjen och regelbundet översvämmas. De gamla strandängarna bär tydliga spår av sitt forna bete i markfloran.

Reservatet innehåller områden som på sikt skulle kunna utvecklas till naturtyper enligt indelningen i Natura 2000. t.ex. trädklädda betesmarker, havsstrandängar av östersjötyp, västlig taiga, boreonemoral ädellövskog, lövsumpskog, samt skär och små öar i östersjön. För att denna utveckling skall ske krävs att skogarna åldras så att skogskontinuiteten stärks, att skogarna får större inslag av död ved, m.m. För den trädklädda betesmarken och strandängarna krävs restaurering och kontinuerlig skötsel för att floran skall utvecklas, och inslaget av spärrkroniga ädellövträd skall öka.

Vattenområden

Reservatets vattenområden består av strandnära områden runt omkring Näsudden. De inre delarna av Täljöviken är grunda. Innanför Fårholmen har större delen av viken ett vattendjup som är mindre än 3 meter. Utanför holmen är vattendjupet ca 6 meter. Växtlivet i viken har inte undersökts närmare, men en översiktlig inventering visade på en rik växtlighet dominerat av axslinga, med inslag av rödsträfe, hårsärv, bortsnate, m.m. Mjuka bottnar dominerar helt inom området. Bladvass och flytbladsväxter har stor utbredning.

Nedanför Svinninge gård ligger en förhållandevis stor marina med hamnplats för ca 1.200 båtar. I viken innanför marinan rör sig dock inte så många båtar och påverkan från båtlivet är troligen ganska begränsad. Påverkan från båtarnas bottenfärger är troligen främst begränsad till bottenarna inom och närmast marinan, men kan vara spridd in i viken.

Tunafjärden har liknande fysiska förhållanden som Täljöviken, med huvudsakligen grunda mjukbottnar. Åkersströmmens avrinningsområde mynnar i de övre delarna av Tunafjärden. Åkersströmmen omges enligt Vattenkartan till nära 70% av artificiell mark, vilket rimligen innebär en påverkan på åns och Tunafjärdens vattenkvalitet, bland annat vad gäller närsaltsbelastning. Tunafjärdens ekologi är inte närmare undersökt.

Utanför Näsudden tar Trälhavet vid, med djup ned mot ca 20 meter. De yttre delarna av reservatet, Gästholmen, har huvudsakligen klippstränder och inslag av hårda bottnar, som dock inte är närmare undersökta.

Sammantaget skapar reservatets vattenmiljöer, med såväl mjuka skyddade vikar med mjukbottenar och vassbälten, som mer öppna klippstränder, värdefulla livsrum åt fisk och fågel.

Utsikt åt öster över Trälhavets vatten, sett från Gästholmen.

Skyddsvärda arter

Genom att Näsudden består av ett antal olika miljöer som är mer eller mindre ovanliga i dagens landskap hyser området också en rad skyddsvärda arter. Framför allt rör det sig om lavar och svampar, men även en del kärlväxter och fåglar.

Av fåglar som observerats som häckande eller regelbundet uppehållande i området kan särskilt nämnas mindre hackspett, spillkråka, nötkråka och ortolansparv på Näsudden. Mindre hackspett och entita häckar i reservatet, medan arter som spillkråka och nötkråka regelbundet födosöker i området. Ortolansparven var tidigare en regelbunden häckfågel i området, men det är osäkert om arten fortfarande finns kvar. Förutom att Täljövikens vassar, skär och stränder är häckningslokaler för en rad arter, är det även en viktig rastlokal. Vidare är viken ett viktigt födosöksområde för bland annat fiskgjuse och brun kärrhök, och på senare tid ses ibland även havsörn jagandes i viken.

Bland kärlväxterna kan nämnas arter som orkidén adam och eva, darrgräs, kattfot, kantig fetknopp och jungfrulin. Alla dessa arter är beroende av att markerna hålls öppna genom bete eller slåtter för att kunna fortleva i området. De vittnar också om att området under lång tid har hävdats.

På de gamla ädellövträden i reservatet växer många skyddsvärda lavar som till exempel rostfläck, slät lönnlav, lönnlav, brun nållav, gul dropplav, almlav och gulnål. Dessa arter vittnar om att det under lång tid har funnits tillgång på äldre ädellövträd i området. På bark av

gamla tallar kan man finna liten spiklav. Även bland vedlevande svampar finner man ett antal skyddsvärda arter knutna till ädellövträd som gulpicka, hasselticka, narrporing och skinntagging. Dessa arter förekommer i mer slutna ädellövlundar som har fått stå orörda under en längre tid. På gamla levande tallar kan man finna grovticka och tallticka. Båda arterna är beroende av gammal tall. På en grov tallåga inom området har den ovanliga laxtickan påträffats. Den växer nästan uteslutande på döda fallna stammar av riktigt gammal tall, ett substrat som är mycket ovanligt idag. Av marksvampar kan nämnas fagerspindelaskivling som växer i en av lövlundarna. I barrskogen har orange taggsvamp och skarp dropptaggsvamp hittats. Dessa arter är som regel goda indikatorer på att det under längre tid har funnits barrskog på platsen.

Kulturhistoriska värden

Näsudden bär flera spår av gamla tiders bruk, såsom äldre bete, i form av betesgynnad flora, samt strukturer såsom spärrgreniga ekar och gamla hamlade björkar. Ett par fornlämningar finns registrerade inom området:

Nr 79 Österåkers kommun. RAÄ. Stensättning, övertorvad. I området finns en stensättning, på höjden på Kristenholms nordvästra del, ut mot Täljöviken.

Nr 531 Österåkers kommun RAÄ Fartygs-/båtlämning

I reservatet finns även mer sentida intressanta lämningar såsom ”skitgropar”, troligen från början på förra seklet. Har tömdes hushållsavfall och latrin från Stockholm, vilken sedan användes som jordförbättringsmedel.

Konstinstallationen ”Palme stenar”, centralt på Kristenholmen.

Det finns två moderna konstillallationer på Näsudden, båda uppförda av Anders Örnberg. ”Palme stenar” är ett minnesmärke (55 x 35 meter) som restes med Olof Palmes tal julen 1972 som utgångspunkt. Minnesmärket invigdes 1998 och är beläget på den öppna marken mitt på Kristenholm. Stenarna är trappsteg från Runöskolan och skall mana till eftertanke och reflektion över kända och okända övergrepp som gjorts mot olika folk. Stenarna är lagda i en spiral som i sig uttrycker oändlighet.

På kanten av berget norr om den öppna marken finns en modern hållristning som heter ”Ut trälar”. Tanken med ristningen var att locka kursdeltagare från Runöskolan ut på den vackra udden.

Värden för Friluftsliv

Näsuddens största värde för friluftslivet är områdets stora variation som skapar goda möjligheter till många upplevelser av naturen, innerskärgården och den historiska markanvändningen. Här finns både öppet kulturlandskap, lundartade lövskogsmiljöer och strändernas klipphöllar som utgör fina badklippor med vyer över innerskärgården. Områdets stigar lockar till promenader i lövsalar, genom ”små rum” bildade av slånbuskar och hassel, över öppna betade marker, över klippor och i barrskog. Det har funnits en naturstig med skyltar som berättar om området, framtagna av Runö kursgård.

Inbjudande stigar och gröna rum i reservatet

Det enda sättet att ta sig ut till Näsudden idag är med bil eller cykel. Vid Runö kursgård finns en mindre parkeringsplats. Bristen på goda kommunala kommunikationer begränsar värdet något för friluftslivet. I kommunens fördjupade översiktsplan över Täljöviken finns det planer på en cykelväg ut mot Näsudden, vilket kommer att förbättra tillgängligheten.

PLAN FÖR RESERVATETS SKÖTSEL

3. ÖVERGRIPANDE MÅL FÖR RESERVATETS SKÖTSEL

Reservatet skall utgöra ett självklart och uppskattat utflyktsmål för kommunens invånare och andra besökare, året runt. Här skall man kunna uppleva naturen på nära håll, få starka skönhetsupplevelser av kulturmarker, strandängar, lundar och innerskärgård, se betande djur hålla det historiska landskapet öppet, söka avskildhet i lummiga lövsalar, bestiga utsiktsberg och bada från klippor.

Skötselns naturvetenskapliga mål är att utveckla och vidmakthålla områdets biologiska värden knutna till den varierade naturmiljön, med lundartad blandskog, äldre barrskogspartier, trädklädda betesmarker och andra brukade gräsmarker, kala klippor, lövsumpskogen och strandängarna. Områdets skyddsvärda arter skall bevaras genom adekvat skötsel.

Skötseln skall vidare vidmakthålla och utveckla de rekreativa värdena i området, knutna till den vackra hävdpräglade naturen lämpad för promenader och naturupplevelser, samt innerskärgårdsmiljön med mindre strandpartier och badklippor. Dessutom skall skötseln leda till att de kulturhistoriskt intressanta inslagen, i form av kulturlämningar, hamlade träd och hävdade marker bevaras och lyfts fram.

Målbild för Näsuddens biologiska värden

Reservatet ska innehålla en variation av naturtyper med ursprung i den tidigare hävden och karaktären av innerskärgård. Detta omfattar hävdade betes- och skogsmarker, områden med naturligt utvecklad löv- och barrskog, kala omgivande kobbar och skär (Vimparen), kala klippor och öppna strandängar längs Näsuddens finjordsstränder. Målet för reservatet är:

- Att genom bete och slåtter hålla de nu till stora delar trädbevuxna betesmarkerna och strandängarna på Kristenholmen och Gästholmen öppna för att bibehålla och utveckla den biologiska mångfalden knuten till markfloran och gamla lövträd.
- Att hålla öppet under och runtomkring gamla spärrkroniga ekar och björkar så att de kan utvecklas livskraftigt och få sina stammar solbelysta. Vidare att hålla öppet under och runtomkring befintliga tidigare hamlade träd (främst björkar). Om möjligt vore nyhamling av unga lövträd önskvärt i anslutning till betesmarkerna.
- Att bevara och utveckla brynmiljöer med bärande buskar och snår runt jordbruksmarken och den öppna gräsmarken, främst för fågel- och insektslivet, men också för landskapsbilden.

- Att bevara och utveckla den lundartade lövskogen genom återkommande rökning av ung gran.
- Att, genom fri utveckling, utveckla högre biologiska värden i valda delar av barrblandskogarna.
- Att bibehålla små öar och skär kala för att säkerställa dessa som fågelmiljöer.

Igenvuxet bryn med död ek på norra Kristenholmen.

Exempel på målbild med välhävdat och flerskiktad brynmiljö vid Sollentuna naturskola på Järvafältet.

Målbild för geovetenskapliga värden

Inga specifika mål finns för de geovetenskapliga värdena i reservatet.

Målbild för Näsuddens kulturhistoriska värden

Reservatet har kulturhistoriska värden kopplat till de gamla betes- och slåttermarkerna samt åkerbruket. Skötseln skall lyfta fram spår av gamla tiders nyttjande av ön. Målet för reservatet är:

- Att bibehålla och utveckla hävden på de gamla slåtter- och betesmarkerna.
- Att bevara de anslutande åkermarkerna öppna för upplevelsevärden och det kulturhistoriska värdet.
- Att friställa spärrkroniga gamla ekar och andra lövträd.
- Att om möjligt återhamla och nyhamla träd, främst i anslutning till betesmarkerna.
- Att röja fram och skylta upp områdets kulturlämningar, samt fortlöpande hålla dessa fria från inväxande träd och buskar som påverkar deras struktur.
- Att sätta in områdets rika kulturarv i ett vidare sammanhang som t ex Långhundraleden, med ett rikt kulturarv med tusenåriga anor.

Näsuddens variationsrika naturmiljöer bjuder på många upplevelsevärden.

Målbild för friluftslivet på Näsudden

Näsudden skall hållas tillgängligt och attraktivt för besökare till området. Målet för reservatet är:

- Att läsbara, tydliga och uppdaterade informationstavlor finns strategiskt utplacerade för att möta besökaren.

- Att underhålla områdets huvudstigar så att det är lätt och tryggt att ta sig runt i reservatet.
- Att befintliga badklippor hålls öppna, tillgängliga och rena från skräp.
- Att utveckla pedagogiska värden och upplevelsevärden genom aktiv skötsel av den betade skogen och strandängarna.

Det finns vidare en rad möjligheter att om man önskar utveckla områdets tillgänglighet, t. ex genom anpassning för funktionshindrade, naturskola, m.m.

4. ALLMÄNNA RIKTLINJER FÖR SKÖTSELN

Öppna hävdade marker

Betesmarker

Med betesmarker menas här naturliga, öppna eller trädbärande betesmarker som hävdas eller har hävdats i sen tid. Dessa betesmarker är inte näringspåverkade genom gödsling. Trädbärande betesmarker, så kallade hagmarker, har vidkroniga träd som växt upp i öppet solbelyst läge.

Dessa naturliga betesmarker måste skötas så att hävdberoende växter och djur kan leva kvar i livskraftiga populationer. Fältskiktet behöver ljus och fortsatt hävd för att inte grässvålen skall luckras upp och kärlväxterna utkonkurreras av skuggtåliga arter. Förekomst av blommande buskar av t.ex. hagtorn, slån och rosenbuskar ökar diversiteten och är hemvist för många fjärilar och andra insekter. Naturvårdsinriktad betesdrift i naturbetesmarker och trädbärande hagmarker skall ske med nötkreatur, hästar eller får.

Några av Näsuddens naturvårdare vilar middag en varm dag i juni.

Normalår bör betespåsläppet ske i maj och betet bör fortgå en bit in i oktober eller tills grässvålen är väl avbetad. Ett tillräckligt antal betesdjur är en förutsättning för att nå målet med skötseln. Vad som är ett tillräckligt antal djur är beroende av en mängd faktorer, så som markernas avkastning, typ och ålder på betesdjuren och variation mellan åren mm. Generellt kan man säga att dikor med kalv betar mest effektivt, att köttdjur ofta är bättre än mjölkdjur och att minst 1,5 per djurenheter/hektar frisk betesmark (en diko med kalv) är ett bra riktmärke. Lite överbeläggning är bäst, för att sedan kunna justera ned då man ser hur högt betestrycket är.

En diko med kalv motsvarar ca 4-5 tackor med lamm beroende på ras och produktion på respektive djurslag, och ett ungnöt (under 1 år) motsvara ca 2-4 tackor med lamm om man utgår från foderbehovet. (Jordbruksverket 1992). Sambetning med nötdjur och får kan ofta vara positivt, då de olika djurslagen betar lite olika slags gräs, örter och vedväxter.

Områdena får inte gödslas och stödutfodring får inte ske. Det är också viktigt att man inte låter åkermarker ingå i samma fålla som naturbetesmarkerna eftersom detta kan leda till att näring tillförs naturbetesmarkerna.

Avverkningar och röjningar i odlingslandskapet skall ske utan användande av kemiska bekämpningsmedel. Markskador skall undvikas. Normalt skall avverkningsrester bortföras från betesmarken.

Stängsling anpassas efter djurslag.

Ängsmark-slåttermark

Ängsmarken utgjorde gamla tiders fodermark där bönderna hämtade foder åt djuren att ha under vintertid. Den kontinuerliga slåttern medförde att marken hela tiden magrades ut vilket i sin tur gav upphov till en mycket artrik flora. Slåttern gjorde det även möjligt för lågvuxna växter att frodas utan konkurrens från mer högvuxna arter. I senare tid har dock många ängsmarker gödslats för att få en högre produktion vilket har lett till att den artrika floran har utarmats medan kvävegynnade arter helt börjat dominera. En del öppna gräsmarkerna har tidigare varit åkermark eller vallodling och har därmed inte samma förutsättningar att bära en artrik flora.

Skötsel av de öppna gräsmarkerna sker framför allt genom slåtter, men även bete (efterbete). Förutom att betet i sig håller ner markvegetationen ger trampet från klövarna upphov till bara fläckar i jorden där frön kan gro. Om inte hävden upprätthålls kommer de öppna gräsmarkerna att växa igen med träd och buskar.

Gräsmarkerna ska vara fria från vedartad vegetation. Restaurering av de öppna gräsmarkerna sker genom borttagande av träd- och buskvegetation, samt genom slåtter.

Slåtter bör ske med skärande redskap, såsom lie eller slåtterbalk. Det är viktigt att örter och gräs just skärs av och inte slits av, så som ske genom "vanlig gräsklippning" eller via "röjsnöre". Slåtter sker lämpligen i slutet av juli eller början av augusti, men kan gärna variera i tid år från år för att gynna olika arter. Slaget hö ska alltid forslas bort från ängsmarken.

Strandängar

Liksom slåttermarkerna utgjorde strandängen gamla tiders fodermark, och finns i skärgården endast kvar som enstaka mindre rester.

Skötsel av strandängen sker genom bete och/eller slåtter. Förutom att betet i sig håller ner markvegetationen ger trampet från klövarna upphov till bara fläckar i jorden där frön kan gro. Om bete inte upprätthålls på strandängen växer den snabbt igen med vass och al.

Restaurering av strandängarna sker genom borttagande av all träd- och buskvegetation, samt slåtter/alternativt vinterbränning av tät vass.

Strandängarna ska vara fria från vedartad vegetation. Vidare ska stora delar av strandängarna gärna ansluta till mer eller mindre öppna marker för att gynna fågellivet.

Trädbevuxen betesmark och ekhage

Detta är områden som förr var slåtterängar eller beteshagar med ett glest träd- och buskskikt. Dessa har börjat växa igen i sen tid, eller kan också ha övergått till halvsluten ädellövskog. Ofta dominerar ek eller ask. Den idag halvslutna skogen kan ibland hysa lundflora. Många rödlistade växter och djur som är knutna till ädellövträd är anpassade till öppna eller halvöppna miljöer med ädellövträd. Skötseln kan variera och det krävs därför en bedömning med avseende på trädslag och förekommande arter. Ett vägval måste göras huruvida området bedöms vara en lövskog med kontinuitet eller en betesmark som bör restaureras.

Restaureringen innefattar bortröjning av främst gran och tall, men även av lövträd inklusive ädellöv, där dessa står för tät.

Äldre och/eller grova träd skall alltid lämnas kvar och de som stått öppet frihuggs i flera steg. Vid gallringar sparas i första hand träd och buskar som vuxit upp i en tidigare öppen miljö. Hur snabbt man bör gå fram med frihuggningen är beroende av hur länge trädet stått beskuggat (se röjning nedan), ju mer igenvuxet, desto varsammare röjning.

Rekrytering av nya potentiella jätteträd sker genom friställning och kontinuerlig röjning kring utvalda unga träd. Eventuellt kan även topphuggning utföras för att skapa vidkronighet.

Buskar och sly som bedöms vara igenväxningsvegetation röjs bort. Det är dock viktigt att en hel del blommande buskar sparas. Förekomst av blommande buskar av t.ex. hagtorn, slån och rosenbuskar ökar diversiteten och bidrar med föda och hemvist för många fjärilar och andra insekter.

Död ved och hålträd lämnas, även en hagmark kan hysa lågor och torrakor av grova träd.

Spärrkroniga ekar och andra lövträd

Gamla spärrkroniga ekar (diameter >80 cm) har höga natur- och kulturvärden och utgör också värdefulla miljöer för insektsfaunan. Ekar är mycket känsliga för inväxt i kronan och skuggning, och träden bör därför friställas från träd- och buskvegetation under och upp till fem meter ut från kronan. Eken skall stå så fritt att stammen solbelyses så mycket som möjligt.

Hamling

Hamling, eller lövtäkt, är en historisk handling där man genom trädbeskräning tog trädets blad och grenar för att dryga ut vinterfodret till djuren. Genom lövtäkt ökade också ljusinsläppet på marken vilket

i sin tur ökade höskörden. De träd som vanligen hamlades var ask, lind och till viss del även björk, ek och klibbal.

Träd som bär spår av hamling och står i områden som skall betas bör hamlas om så bedöms möjligt. Detta bör bedömas av en hamlingskunnig person, då det kan vara svårt att återhamla träd. Detaljplanering av hamling ska utföras av kunnig naturvårdsutbildad personal för att undvika skador på träden och för att kunna avgöra om träden alls klarar en återhamling efter flera decenniers vila.

Vid en hamling skall träden normalt hamlas minst tre meter över markytan, så högt att betesdjuren inte kan nå toppskotten. Däremot stamkvistas träden automatiskt genom bete. Vid all hamling av gamla träd skall minst en gren, en så kallad löpare lämnas orörd vid första hamlingstillfället.

Nyhamling bör göras för att säkra beståndet av hamlade träd i framtiden. Även här krävs naturvårdskunnig personal för att avgöra vilka träd som är lämpliga för nyhamling.

Om återhamling inte kan genomföras, bör de före detta hamlade träden frihuggas för att lyfta fram de kulturhistoriska elementen.

Röjning

Röjningar och gallringar av restaurerande karaktär är nödvändiga då hävdad mark skall återskapas och renoveras. Vid restaureringsarbetet är det viktigt att en expert med lång erfarenhet från vård av kulturlandskap utför stämplingen (val av träd som skall röjas bort respektive sparas) och även i övrigt styr planeringen av arbetet. Stämplingen bör gärna föregås av ett samråd där stämplingsförrättaren diskuterar den förestående röjningen/gallringen med markägaren och kommunen. Markägare, kommun och djurhållare kan om det är önskvärt också närvara i fält för att bidra med kunskap om området och dess skötsel. Röjningarna bör i första hand utföras under vinter, tidig vår eller höst. För att inte fågellivet skall störas bör röjningsarbeten inte utföras mellan 15 april och 15 juli. Vidare är det lämpligt att dela upp och utföra röjningen under två till tre på varandra följande år, detta för att minska den så kallade röjgödslingseffekten.

Färskt avverkat ris bör antingen tas bort före den 1 maj eller lämnas kvar för gott. Sådant ris är attraktivt för ett betydande antal insektsarter och man riskerar att utarma en del av insektsfaunan om riset avlägsnas sedan äggläggning påbörjats.

Det är mycket viktigt att de ytor som röjs följs upp med ett kraftfullt bete redan första sommaren efter första röjningen. Helst bör man stängsla och säkerställa tillgång till betesdjur innan röjningen genomförs för att vara säker på att betet verkligen blir av.

Större ekar, askar, lindar, björkar, tallar, sälgar och applar, samtliga hålträd och träd >80 cm i diameter, ska vara en del av områdets karaktär och gynnas (sparas) vid röjning.

Utmarksbete/skogsbete

Utmarksbete betas när som helst under betessäsongen, gärna tidigt och/eller sent på säsongen då djuren gärna då betar uppväxande småträd.

Om inte utmarksbetet kan hålla undan igenväxande träd i tillräcklig utsträckning bör området röjas kontinuerligt för att hålla området öppet.

Barrblandskog

Barrskogarna i reservatet är överlag gamla och flerskiktade, bitvis med ett stort lövinslag både av triviala och ädla lövträd. Även om barrskogarna i området inte är renodlade naturskogar har de strukturer som återfinns i mer ostörda miljöer, som till exempel torrträd, hålträd och lågor, vilket gynnar en del mer krävande arter som är bundna till död ved. Skogarna bär bitvis spår av bete, framför allt i mer låglänta delar nära de öppna markerna.

Barrskogarna på Näsudden ska i stort lämnas för fri utveckling, dock kan det vara aktuellt med vissa skötselåtgärder för att främja tall och lövinslag, samt i viss mån också för att underlätta för betesdjuren att röra sig i skogsmarken. För produktiv tallskog, vilket återfinns främst kring kursgården, kan det vara aktuellt med en försiktig utgallring av uppkommande träd för att på så vis öka ljusinsläppet och gynna tallen. Det är viktigt att det görs på ett sådant vis att tallföryngringen ändå säkerställs och ett flerskiktat bestånd erhålls.

Lundartade lövskogar med ädellöv

Många av dagens ädellövskogar var förr slåtterängar eller beteshagar med ett glest träd- och buskskikt. Idag har de växt igen och har i en del fall utvecklats till naturskogsartad lövskog med naturvärden knutna till andra arter än de i den öppna hagmarken. Skötseln av dessa skogar sker i huvudsak genom så kallad ”fri utveckling”, vilket dock ändå innebär ett visst mått av skötsel för att behålla dominansen av lövträd.

”Fri utveckling” i ädellövskogar innebär att skogen med tiden blir sluten. Det gynnar de djur och växter som är beroende av hög luftfuktighet. Skogarna hyser alla förekommande ädellövträd, inklusive sekundära, som ek, ask, alm, lind och lönn, samt en förhållandevis artrik lundflora. Det kan också förekomma rödlistade fågelarter som t.ex. skogsduva, mindre hackspett men även stenknäck och en rik kryptogamflora, med både mossor, lavar och svampar samt landmollusker.

Skogstypens naturvärden utvecklas i huvudsak genom naturlig dynamik vilket omfattar störningar, som t.ex. stormfällningar och insektsangrepp.

Återkommande skötselinsatser i form av bortröjning och gallring av främst gran och yngre triviala lövträd krävs dock för att undvika att ädellövträd konkurreras ut.

Åtgärder som hamling och frihuggning av grova träd utgör ofta en del av restaurering av hagmarker och skall inte utföras i denna skötseltyp. Det kan dock finnas bestånd med skogskontinuitet som även hyser förekomst av grova vidkroniga träd vilka tidigare stått mer öppet. Dessa bör då i vissa fall frihuggas i flera steg för att förlänga livet på det enskilda trädet, utan att målen för naturtypen i övrigt ändras.

Blockrika ädellövmiljöer på Näsudden.

Kulturhistoriska värden

Kristenholmen är den del av reservatet som bär flest spår av gamla tiders bruk såsom bete, i form av betesgynnad flora, och strukturer såsom spärrgreniga ekar. Inslag av gamla hamlade träd (främst björkar) vittnar om äldre tiders lövslåtter. De hamlade träden håller ofta värdefulla arter knutna till trädets höga ålder och kulturhistorisk intressanta skötsel.

I denna del av reservatet finns även områdets två fornlämningar, samt nyare tillkomna kulturvärden i form av Palme stenar, ristningen "Ut Trälar", samt sekelskiftets "skitgropar".

- Spärrkroniga ekar ska friställas (se ovan).
- Hävd i form av bete och/eller slåtter ska löpande pågå i reservatet för att bevara de kulturhistoriska markernas karaktär.
- Hamlade träd bör finnas i reservatet.
- Kultur- och fornlämningar skall vara fria från vedartad vegetation, samt gärna skyltas upp.

5. SKÖTSELOMRÅDEN – SE KARTA BIL. 2, SID 44

Vid indelning av skötselområdena har målet vara att till stora delar använda indelningen av naturtyper enligt Natura-2000 systemet. Detta har skett eftersom Naturvårdsverket rekommenderar att naturreservat i landet, oavsett om de är utpekade Natura 2000 objekt eller inte, generellt bör följa samma riktlinjer vad gäller utformande av skötselplaner, uppföljning och övervakning.

Skötselområdenas indelning har dock även anpassats efter det faktum att reservatet är ett kommunalt reservat, med delvis andra administrativa behov, skötsel- och uppföljningsmöjligheter, jämfört med statliga reservat. Detta gäller främst detaljeringsgraden på de uppföljningsbara bevarandemålen.

För en del områden har miljöerna idag inte riktigt de naturkvaliteter och arter som krävs för att utgöra Natura 2000-naturtyper, utan utgörs mer av ”utvecklingsområden”. Benämningarna nedan kan därför ses som målbilder för skötseln, d.v.s. mot vilken naturtyp skötseln syftar.

Skötselområde 1, Trädbevuxen hävdad mark

Beskrivning

Skötselområdet trädbevuxen hävdad mark finns i tre delområden på Näsudden, 1a och 1e, Kristenholmen och 1b, Gästholmen.

Värdena i området är främst knutna till de äldre lövträden; 100-åriga tidigare hamlade björkar, grova ekar, gamla sälgar, varav en säl är mellan 120 och 150 år, samt rester av betesflora och förekomst av epifytiska lavar på de gamla ädellövträden.

Området idag utgörs av en igenväxande före detta beteshage som domineras av stora slånbuskage och unga triviallövträd, så som asp, lönn, fågelbär och vildapel. Områdets största värde ligger i de spärrkroniga ekarna, de långa brynmiljöerna och resterna av hävdgynnad flora. Det finns också strukturelement i form av gamla hamlade björkar. Buskarna och de bärande träden är viktiga för fågellivet och skapar förutsättningar för häckande fågelarter.

De slåndominerade brynmiljöerna bildar viktiga små livsmiljöer där ett speciellt och varmt lokalklimat råder, viktigt för många insektsarter och fåglar.

1c är ett litet område på Kristenholmen med kvarvarande hävdgynnade arter där slåtter vore lämpligt.

Den norra delen av Gästholmen (1b) utgörs till stor del av en igenväxande beteshage som i den nordvästra delen ned mot Täljöviken har en relativt öppen torrbacke med enbuskar. I övrigt är hagmarken kraftigt igenväxt med diverse lövträd, men inslag av äldre, spärrkroniga träd förekommer, vilket vittnar om en tidigare betydligt mer öppen miljö.

1d är en liten klippbunden torräng på Gästholmen med orkidén adam och eva, samt andra hävdberoende arter. Här föreslås slåtter, samt att området stängslas av med ett flyttbart elstängsel under försommaren för att förhindra att betesdjuren äter upp orkidén Adam och Eva.

1e är en trädbevuxen betesmark med inslag av gammal ek i den nordöstra delen av reservatet. Området är kraftigt igenväxt och ekarna står i mycket tät buskvegetation. Vissa av ekarna är troligen döda eller döende och kvarvarande ekar måste frihuggas helt för att de på sikt ska klara sig. I den södra delen av delområdet står ett tätt bestånd med ek i olika åldrar. Här är det viktigt att röja fram ett urval ekar i olika åldrar som med tiden får växa till sig till spärrkroniga träd. I området står även en aspkлон. Här bör man genom ringbarkning glesa ut beståndet och satsa på de äldre asparna. I övrigt gäller samma skötselråd som för delområde 1a.

Värdefulla arter och strukturer

På Kristenholm (1c) förekommer hävdgynnade arter som darrgräs och jungfrulin men även Adam och Eva. Lavfloran på de äldre ädellövträden är intressant med arter som almlav, brun nållav, gul dropplav, gulnål, lönnlav och slät lönnlav. Gamla spärrkroniga ädellövträd och tidigare hamlade björkar utgör värdefulla strukturer. Vid torrbacken på Gästholmen återfinns arter som Adam och Eva, kantig fetknopp, kattfot och jungfrulin.

Darrgräs, (*Briza media*) växer på Kristenholm.

Målbild

Målbilden för skötselområdet är en öppen, blomsterrik och välhävdad hagmark, till delar trädbevuxen med spärrkroniga lövträd, och med inslag av flikiga brynmiljöer. De äldre lövträden står öppet och ljust. Buskskiktet i brynen är glest, men med inslag av sammanhållande snår med bärande buskar och träd, som slån, apel, m.m. Hävdgynnade arter skall bibehållas och på sikt öka i antal och utbredning.

Bevarandemål

Areal

- Arealen trädbevuxen betesmark med ädellövträd ska öka genom restaurering och ökad hävd, för att sedan bibehållas.

Strukturer och funktioner

- Trädsiktets täckningsgrad skall vara 25 – 40 % .
- Busksiktet i de öppna partierna skall ha en täckning på maximalt 5 %, utom i brynmiljöernas slånbuskage där täckningen kan uppgå till ca 50 %.
- Antalet öppet stående, gamla, spärrgreniga ekar skall uppgå till minst 10 st inom reservatet och dessa skall sakna vedartad vegetation under och 5 m från kronan.
- Minst 25 yngre ekar (med en diameter på ca 20- 40 cm) utspridda i de olika delområdena bör väljas ut och friställas för att säkra tillgången till framtida fristående ekar.
- Vegetationshöjden för markfloran skall vara max 4 cm vid vegetationsperiodens slut. Hävden skall ske med bete och /eller slätter

Engångsåtgärder

Röjning bör delas upp och utföras under två till tre på varandra följande år för att röjgödslingeffekten skall minskas. Det är som tidigare nämnts mycket viktigt att följa upp med intensivt bete direkt efter röjningen.

Röjning av unga träd för att uppnå föreskriven täckningsgrad (25-40%). Vid röjning sparas alla hålträd (träd med bohål) samt samtliga träd som bär spår av tidigare hamling. De grövsta ekarna (>70 cm) frihuggs även från andra befintliga ekar (se vidare allmänna skötselråd). Enar, apel samt ask, tall, ek, druvfläder och björk som är grövre än 30 cm i diameter brösthöjd skall så långt som möjligt sparas. Av gran sparas endast grova yviga (spärrgreniga) träd som tidigare stått fritt, över 60 cm i diameter. I delområde 1e finns en hel del hasselbuketter, varav grövre hassel, de med sockelbildning och de med stor bukett diameter bör sparas. Ekar som bildar en gemensam krona skall sparas tillsammans. Åtgärder bör vidtagas, som främjar tillväxten hos den gamla sälgen i nordvästra delen av ravinen, t.ex. om det föreligger grenkonkurrens eller beskuggning.

Aspklonen i delområde 1 e bör ringbarkas och vissna innan röjning för att förhindra rotsuppslag. Vissa av de större asparna kan sparas.

Slånsnåren mellan skötselområde 1 och 2 röjs fria från högre ungträd (asp, björk, m.m.), röjs undan från stigen, samt öppnas upp ca var 10e meter, med ca 5 meter långa luckor. Snåren bör vara böljande i sin form för att få så långa brynmiljöer som möjligt.

Vid röjningsplanering bör ekologiskt kunnig personal medverka.
Nytt stängsel ut mot åkermarken, utmed reservatsgränsen uppförs.

Löpande skötsel

Årligen

Bete med får och nöt. Alternativ/komplement till bete är röjning vart 5:e år (se vidare allmänna skötselråd, kap. 4).

Slåtter med lie är önskvärt, och kan vara aktuellt för mindre partier (1c och 1d) med särskilt känslig och värdefull flora (se vidare skötselområdeskarta). Betesputs kompletteras vid behov vid betessäsongens slut.

Vart 5:e år

Röjning runt ek och övriga spärrgreniga lövträd och äldre hasselbuketter, samt hamlade träd. Översyn av slånsnåren. Översyn av stängsel.

Vart 10 år

Röjning av eventuell inväxande löv, gran och tall vid för svag hävd.

Konsekvenser

Om hagmarken hålls öppen kan betesgynnade arter åter vandra in i området och värden knutna till denna livsmiljö förstärkas. Även värdena knutna till de äldre ädellövträden utvecklas om hagmarken hålls öppen. Efter röjning av träd och buskar är det viktigt att hålla ett högt betestryck i dessa partier för att utarma slyuppslag av framför allt hassel och asp.

Om hävden inte återupptas kommer på sikt gran att öka på ädellövträdens bekostnad och de kvarvarande betesmarksarterna kommer att försvinna. Om de spärrkroniga ekarna inte röjs fram riskerar de att dö i förtid.

Den centrala gräsmarken (skötselområde 2) på Kristenholmen, med brynmiljöer och ädellövskog i bakgrunden (skötselområde 1e).

Skötselområde 2, Öppen gräsmark

Beskrivning

Skötselområdet utgörs av en större, öppen gräsmark på Kristenholmen (2a) som är i stort fri från vedartad vegetation, förutom enstaka större lövträd, samt inväxande sly från brynen till intilliggande hag- och skogsmarker. Floran är överlag trivial men på magrare partier i den norra delen finns vissa inslag av en hävdgynnad flora som gulmåra, prästkrage och rödklint. I den södra delen av gräsmarken finns monumentet Palme Stenar.

Målbild

Öppna gräsmarker helt fria från vedväxter. Gräsmarkerna skall vara blomsterrika, med inslag av hävdgynnade arter och bära en artrik insektsfauna.

Bevarandemål

Areal

- Arealen öppen gräsmark skall uppgå till ca 2,5 hektar.

Strukturer och funktioner

- Området skall vara helt fritt från träd och buskar högre än 1 m, förutom enstaka större lövträd.
- Vegetationshöjden för markfloran skall vara max 4 cm vid vegetationsperiodens slut.
- Hävdgynnade arter skall bibehållas eller öka i antal och utbredning.

Engångsåtgärder

Kanterna på området med öppen gräsmark röjs i samband med att röjning sker i skötselområde 1 (se detta). All vedartad vegetation ute i gräsmarkerna tas bort så att gräsmarken blir öppen och fri. Undantag för enstaka större lövträd i den västra delen där fåren söker skugga. Vidare är det viktigt att stubbar tas bort för att underlätta slåtter, även högre tuvor bör jämnas ut för att underlätta slåtter.

Nytt stängsel ut mot åkermarken, utmed reservatsgränsen uppförs.

Löpande skötsel

Årligen

Slåtter med slåtterbalk. (se allmänna skötselråd, kap. 4). För de centrala delarna av gräsmarken på Kristenholmen (2a), som av rekreationsskäl bör slå i mitten av juni, bör betesdjur gå på efterbete. För att få variation i floran och gynna vissa fjärilsarter bör delar av gräsmarkerna, framförallt de delar som ligger upp mot brynen, slå i slutet av juli/ början av augusti.

Vart 5:e år

Röjning av eventuellt uppkommande vedartad vegetation.

Konsekvenser

Om områdena hålls öppna finns det möjlighet att återfå hävdgynnade arter i dessa. Om området inte hävdas kommer de på sikt att växa igen och hävdgynnade arter försvinner. Landskapsbilden förändras och det historiska landskapet blir mer svårt att urskilja. Rekreationsvärdet minskar då områdets variation minskar.

Skötselområde 3, Havsstrandäng av östersjötyp

Beskrivning

Skötselområdet utgörs av igenvuxna strandängar som framför allt återfinns utmed en stor del av Kristenholmens strand mot Täljöviken och den nordvästra delen av Gästholmen, dels utmed den sydöstra stranden av Kristenholmen och den nordöstra stranden av Gästholmen utmed Tunafjärden. Strandängarna översvämmas tidvis, vilket sätter en särskild prägel på floran som återfinns här, vilket havssälting är ett exempel på. Närmast vattnet är ängarna vassbevuxna, längre in på land finns ett öppnare parti med högrötsvegetation och höga gräs, vilken i sin tur övergår i en bård med al, delvis med grova träd varav en del är döda. Markvegetationen är relativt artfattig på grund av upphörd hävd.

Målbild

Öppen fågel- och blomsterrik betad strandäng helt fri från vedväxter. Vassen skall ha liten utbredning och skall inte förekomma ovanför medelvattenlinjen.

Bevarandemål

Areal

- Arealen havsstrandäng av östersjötyp skall bibehållas

Strukturer och funktioner

- Området skall vara helt fritt från träd och buskar högre än 1 m.
- Blå, vassfri bård på minst 2 m skall finnas mellan vass och strandäng vid normalvattenstånd.
- Vegetationshöjden för markfloran skall vara max 3 cm vid vegetationsperiodens slut.

Engångsåtgärder

Området röjs upp. All vedartad vegetation tas bort så att strandängen är öppen mot intilliggande mark. Området med vass bör brännas under vårvinter så att fjolårsvassen försvinner, alternativt bekämpas vassen genom slåtter under högsommaren.

Strandmiljöer vid Svinningeviken, med Fårholmen och marinan i bakgrunden, sedd från Gästholmen.

Löpande skötsel

Årligen

Bete, alternativt slåtter med slåtterbalk (se allmänna skötselråd, kap. 4). Betesputs kompletteras vid behov vid betessäsongens slut.

Vart 5:e år

Röjning av eventuellt uppkommande vedartad vegetation och vid behov vassslåtter.

Konsekvenser

Om området hålls öppet finns det möjlighet att återfå betesgynnade arter i området. Om inte området hävdas kommer vassen och al att breda ut sig på de sista resterna av havsstrandäng som finns kvar i området.

Skötselområde 4, Barrblandskog

Beskrivning

Skötselområdets naturtyp utgörs av barrblandskog och förekommer som ett antal delområden. Vegetationstyperna varierar och utgörs av bland annat hållmarkstallskog, tallskog av blåbärsristyp, barrblandskog av blåbärsristyp, samt barrblandskog av lågört-/grästyp med ett stort ädellövinslag.

4a. Hållmarkstallskog på norra delen av Kristenholmen med inslag av gamla tallar.

4b. Hållmarkstallskog på centrala delen av Kristenholmen med inslag av gamla tallar.

4c. Öppen örtrik blåbärsgranskog på Gästholmen. Betespräglad.

4d. Blåbärsgranskog på Gästholmen med stort lövinslag.

4e. Hållmarkstallskog på centrala delen av Gästholmen med inslag av gamla tallar.

Barrskogarna är över lag olikåldriga och har goda möjligheter att rymma höga naturvärden. Inslaget av död ved är dock relativt litet.

På Kristenholmen förekommer ett mindre hållmarksparti i den nordvästra delen. Den är glest bevuxna med gamla senvuxna, så kallade martallar. Även i den sydöstra delen av Kristenholm, på det höga berget vid Tunafjärden förekommer gles hållmarkstallskog med gammal senvuxen tall.

Barrskogen på Gästholmen är talldominerad på höjdpartiet mitt på halvön, till stor del av hållmarkstyp. I de östra delarna övergår skogen till att bli grandominerad. I branten mot Tunafjärden är skogen huvudsakligen av blåbärsristyp men övergår i de låglänta delarna till att vara mer lågörts-/gräsdominerad. I branten förekommer en del död ved av gran, framför allt lågor men enstaka torrträd förekommer också.

Målbild

Målbilden för Näsuddens barrblandskogar är att de skall utgöra variationsrika, flerskiktade naturskogsartade barrblandskogar, delvis med stort lövinslag. Inslaget av död ved skall generellt vara stort i skogsområdena, men kan anpassas till områden där färre människor rör sig. Tallskogar av både hållmarkstyp och högvuxen, flerskiktad gles tallskog med ekinslag skall förekomma. Tallskogarna skall hysa grov död ved av tall. Där ek förkommer skall även grov död ekved förekomma. För tallens del är det fördelaktigt om viss mängd död ved är beskuggad för att gynna vissa vedlevande svampar.

Talldominerad barrskog i skötselområde 4 b.

Bevarandemål

Areal

- Arealen naturskogsartad barrblandskog skall bibehållas. Genom adekvat skötsel och i delar fri utveckling kan skogen på sikt utvecklas till N2000-typen västlig taiga (9010).

Strukturer och funktioner

- Skogarna skall vara flerskiktade och med ett bibehållet lövinslag där idag så finns.
- Det skall finnas god förekomst av hålträd eller högstubbar
- Död fallen ved av samtliga förekommande trädslag tillåts bildas genom naturliga processer.

Engångsåtgärder

I partier, främst på Gästholmen, ut mot Tunafjärden, med ett fåtal grova, spärrkroniga lövträd skall dessa friställas från träd- och buskvegetation under och upp till fem meter runt kronan. Detta gäller t.ex. hamlade grova björkar som finns inom skötselområdet. Särskilt bör granar som står nära äldre lövträd och äldre hasselbuketter tas bort. Lövträden, framför allt ek och asp, skall stå så pass fritt att stammen solbelyses så mycket som möjligt. Hålträd skall helst sparas.

Löpande skötsel

För hållmarkstallskogarna (4c, 4d, 4g) råder fri utveckling. För barrblandskogen på Gästholmen (4f) gäller i stort fri utveckling. Dock skall spärrkroniga äldre lövträd vid behov frihuggas enligt vad som

anges under engångsåtgärder. Dessutom skall död fallen ved hållas borta från stigarna.

Om det visar sig att död fallen ved väsentligt försvårar framkomligheten för betesdjur i delar med värdefullt bete får dessa flyttas för att underlätta djurens framkomlighet. Likaså kan röjning ske utmed områdets stigar, men träden bör då lämnas kvar i närområdet.

Konsekvenser

Genom att låta träden bli gamla och att öka mängden död stående och liggande ved i området, utvecklas och ökar den biologiska mångfalden. Om skogen brukas, bryts den skogliga kontinuiteten som bidrar till att skapa de värden som är kopplade till dessa miljöer.

Skötselområde 5, Ädellövdominerad lövskog

Beskrivning

Skötselområdet består av lövskog med dominans av ädellöv och med visst inslag av tall och gran, och förekommer på Kristenholmen (5a, 5c), Gästholmen (5b).

Det största området ligger på Kristenholmen utmed Tunafjärden (5c) och utgörs till största delen av flerskiktad ädellövskog som bitvis är relativt tät. Inslaget av gran är vissa delar påtagligt. Förekomst av äldre spärrkroniga ädellövträd, framför allt ek, vittnar om att området tidigare har varit betydligt öppnare. De södra delarna utgörs till stor del av hassellundar och övergår i skötselområde 1e.

Ett av de större områdena finns på Kristenholmen även i ett par sydsluttningar utmed Svinningeviken (5a) och utgörs till största delen av hassellundar med inslag av ask, ek, lönn och tall. Bitvis är det rikligt med död ved, framför allt av klenare dimensioner, men det förekommer även grov död ved.

I den sydvästra delen av Gästholmen (5b) i en sydsluttning finns ett mindre ädellövskogsparti med alm, hassel ask och lönn. Även triviala lövträd som al, asp, björk och sälg förekommer. Rikligt med död ved finns i objektet, både grövre stamved och klenare dimensioner som grenar och hasselstammar.

Värdefulla arter och strukturer

I lundarna vid Kristenholmen finns kärlväxter så som tandrot, lundelm och trolldruva. På hassel växer hasselticka som signalerar äldre hasselmiljöer. Bland marksvampar har fagerspindelskivling hittats. Viktiga strukturer är stående och liggande död ved samt grova ädellövträd och gammal tall. Här häckar även mindre hackspett.

Hasselbuketter och lövträd i skötselområde 5c.

Ädellövs skogen på Gästholmen hyser en rad ovanliga arter. Bland lavarna kan nämnas krävande och skyddsvärda arter som almlav, brun nållav, gulnål, lönnlav och slät lönnlav. Bland vedlevande svampar är narrporing och skinntagging funna. I strandskogen förekommer gräset lundelm. Viktiga strukturer är gamla ädellövträd, rikligt med stående och liggande död ved.

Målbild

Flerskiktade, artrika ädellövs skogar med stort inslag av död ved, en rik lundartad kärlväxtflora och kryptogamflora. Värdefulla arter kopplade till naturtypen skall bibehållas eller öka i utbredning.

Bevarandemål

Areal

- Arealen naturskogsartad ädellövs skog (ca 6 hektar) skall bibehållas.

Strukturer och funktioner

- Skogarna skall vara flerskiktade och fortsatt ädellövs dominerade.
- Grova ädellövträd skall förekomma.
- Grov död ved i olika nedbrytningsstadier skall finnas.

Engångsåtgärder

Röj bort all gran i samtliga delområden, i övrigt fri utveckling. Den bortröjda granveden ska inte lämnas kvar i skötselområdet utan forslas bort. Enstaka grova granstammar kan dock lämnas på marken i skötselområde 4. Grov död ved av ädellövträd ska lämnas kvar.

Löpande skötsel

Vart 10e år

Inväxande gran röjs bort. Den bortröjda granveden ska inte lämnas kvar i området utan bortforslas. Enstaka stammar kan dock lämnas på marken i skötselområde 4.

Konsekvenser

Genom att låta lövträden åldras och genom att öka mängden död stående och liggande ved i området, utvecklas och ökar den biologiska mångfalden.

Vid igenväxning av gran kommer de ädla lövträden på sikt att dö, och arter knutna till naturtypen att försvinna.

Skötselområde 6, Öar och skär i Östersjön

Beskrivning

Skötselområdet utgörs av naturtypen små öar och skär i östersjön (och återfinns dels på ön Vimparen (6a) dels på (den södra udden av Gästholmen (6b), dels öster om Gästholmen vid inloppet till Tunafjärden (6c). På Vimparen häckar måsfågel, tärnor, kanadagås och strandskata.

Målbild

Öppna skär och hållar som bidrar till känslan av innerskärgård och som härbärgerar typiska fågelarter för miljön. så som t ex fisktärna.

Bevarandemål

Areal

- Arealen öppna öar och skär skall bibehållas.

Strukturer och funktioner

- Öar och skär inom skötselområdet skall inte ha mer än 10 % täckning av träd och buskar.

Engångsåtgärder

Översyn av täckningsgraden av buskar och träd. Rökning vid behov. Detta måste dock ske utanför häckningstid, helst under vinterhalvåret.

Löpande skötsel

Vart 15 år

Om täckning av träd och buskar överstiger 10 % , röjs dessa bort helt.

Konsekvenser

Om kobbarna inte röjs kan de växa igen och hindra det värdefulla fågellivet att häcka i området.

Skötselområde 7, Friluftsliv

Beskrivning:

I skötselområdet ingår strukturer som är direkt kopplade till friluftsliv och rekreation, såsom stigar och en badklippa.

7a. Badklippor på Gästholmen. Brant sluttande, nästan vegetationsfria klippor ned mot Svinningeviken.

Badklippor på Gästholmen (skötselområde 7a).

Bevarandemål Friluftsliv

- Reservatet hålls tillgängligt för friluftslivet. Tillgängligheten för cyklister och fotgängare förbättras genom skyltning och underhåll av stigar.
- Informationsskyltar skall vara väl underhållna, informativa och strategisk placerade.
- Reservatets gränser skall vara tydligt markerade.
- Reservatet skall hållas rent från skräp.
- Huvudstigar skall underhållas.
- Eldning är förbjudet inom reservatet.

Engångsåtgärder

- Reservatets gräns märks ut.
- Informationsskyltar placeras på strategiska platser, bland annat vid ingången till reservatet.
- Ett fåtal bänkar placeras ut på lämpliga platser utmed huvudstigarna.

- En sopmaja bör placeras ut vid reservatet.

Löpande skötsel

Årligen

Huvudstigar/gångvägar besiktigas och underhålls efter behov. Övriga, mindre stigar underhålls ej. Nedfallna träd kan dock sågas itu och lämnas bredvid stigen.

I samband med renhållning kontrolleras informationsskyltarnas läsbarhet och aktualitet, samt bänkarnas skick.

Badplatsen/erna på Gästholmen ses över och städas innan badsäsong, samt vid behov under badsäsongen.

Vid behov

Informationsskyltarna byts ut.

Konsekvenser

Bra och tydlig information på informationsskyltarna bidrar till att besökaren får ett lärorikt och givande besök i reservatet.

Skötselområde vattenområden och vassbälten

Beskrivning

Grunda, strandnära vattenområden, med partier av vass och flytbladsväxter.

Bevarandemål

Öppna, respektive bevuxna, vattenytor, av värde för fisk och fågel.

Engångsåtgärder

Inga engångsåtgärder.

Löpande skötsel

Ingen löpande skötsel.

6. UPPFÖLJNING

Uppföljning av skötselåtgärder

Naturvårdsförvaltaren skall dokumentera var och när åtgärder utförts, vem som utfört åtgärderna, kostnad, samt finansiering.

Uppföljning av bevarandemål

Uppföljning av bevarandemål bör göras ca vart tionde år, där täckningsgrad på träd och buskar inventeras, gamla ädellövträd inspekteras, och graninblandningen i lövskogarna följs upp. Detta är särskilt viktigt för den trädklädda betesmarken, för ängsmarken och strandängarna.

För att följa upp reservatets skyddsvärda arter av kärlväxter, kryptogamer och fåglar, kan gärna inventeringar utföras enligt riktlinjer framtagna av Naturvårdsverket.

7. SKÖTSELPRIORITERINGAR

(skala 1-3, där 1 är mest prioriterad)

Skötselåtgärd	När	Var	Vem	Prioritering
Markering av reservatsgräns	snarast	Hela reservatet	Kommunen	1
Uppsättning av informations-skyltar	snarast	Hela reservatet	Kommunen	1
Stängsling	snarast	Utmed reservatsgräns, Skötselområde 1, 2, 5	Kommunen	1
Röjning och gallring av träd och buskar	snarast	Skötselområde 1 och 2.	Kommunen/entreprenör	1
Röjning och gallring av träd och buskar	snarast	Skötselområde 3	Kommunen/entreprenör	2
Bete	Årligen	Skötselområde 1, 2 och 3	Arrendatorn	1
Slåtter	Årligen	Skötselområde 1 (1c, 1d), 2 och 3.	Arrendatorn	2
Återhamling av hamlade träd	Vart 3-7 år	Skötselområde 1	Kommunen/entreprenör	3
Frihuggning av hamlade träd	Snarast, sedan vart 10-15 år	Skötselområde 1 och 5	Kommunen/entreprenör	1
Frihuggning av spärrkroniga ekar	Snarast, sedan vart 10-15 år	Skötselområde 1 och 5	Kommunen/entreprenör	1
Röjning av inväxande löv, tall och gran	Vart 10-15 år	Skötselområde 1	Kommunen/entreprenör	1 (utan bete) 2 (med bete)
Röjning av träd och buskskikt	Vart 10-15 år	Skötselområde 2	Kommunen/entreprenör	2 (utan bete) 3 (med bete)
Röjning av inväxande gran	Vart 10-15 år	Skötselområde 5	Kommunen/entreprenör	2
Röjning av kulturlämningar	Vart 10-15 år	Där de förekommer	Kommunen/entreprenör	2
Röjning av vedartad vegetation	Vid behov	Skötselområde 7	Kommunen/entreprenör	1
Uppföljning av skötsel och bevarandemål	Vart 10-15 år	Hela reservatet	Kommunen/förvaltaren	2

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

- Artportalen, www.artportalen.se. Sökning efter artuppgifter, april 2007.
- Collinder, Per m.fl. 1994. Naturen i Stockholms län. En utflyktsguide. Ekologigruppen, Stockholm.
- Ekologigruppen AB. Underlag till Grönplan för Österåkers kommun.
- Jordbruksverket 1992. Bete och betesdjur.
- Jordbruksverket 2005. Ängs- och betesmarksinventeringen. Utdrag ur databasen TUVÅ.
- Länsstyrelsen i Stockholms län 1996. Naturkatalog för Stockholms län (remissutgåva).
- Länsstyrelsen i Stockholms län 2001. Områden av riksintresse för naturvård och friluftsliv i Stockholms län. Rapport 2001:15.
- Naturvårdsverket 2003. Att skylta skyddad natur.
- Naturvårdsverket 2003–2005. Naturtypsvisa vägledning för Natura 2000.
- Skogens källa, Skogsstyrelsen, Nyckelbiotopsinventering, april 2007.
- Sveriges geologiska undersökning 1968-1969. Geologiska kartbladet Stockholm NO
- Runö kursgård. Texter till naturstigen.
- Österåker kommun. Fördjupad ÖP för Tälöviken.

Personer

Bo Lidén, Österåker kommun

Åke Strid, Naturskyddsföreningen

Fredrik Olsson, Näs Gård

Linda Fredriksson, Runö kursgård

BILAGA 1. RÖDLISTADE ARTER

Källa: ADB=artdatabanken, ARTPORT=Artportalen, Observationer vid fältinventering (JA-Johan Allmér, UH-Ulrika Hamrén).

Svenskt namn	Latinskt namn	Plats (år)	Naturtyp	Rödlistad art, (hot- kategori)	Källa
Fåglar					
Mindre hackspett	<i>Dendrocopos minor</i>	2007	SU, lövskog	NT (Missgynnad)	UH
Entita	<i>Parus palustris</i>	2007	lövskog	NT	JA
Silltrut	<i>Larus fuscus</i>	2007	hav	VU (Sårbar)	ARTPO RT
Fjärilar					
Kräftdjur					
Kärlväxter					
Lavar					
Gul dropplav	<i>Cliostomum corrugatum</i>	1999		NT	JA
Almlav	<i>Gyalecta ulmi</i>	1999		NT	JA
Skalbaggar					
Mossor					
Svampar					
Narrporing	<i>Protomerulius caryae</i>	1997		DD (kunskaps- brist)	JA
Skinntagging	<i>Dentipellis fragilis</i>	1997		NT	JA
Laxticka	<i>Hapalopilus salmonicolor</i>	1997		VU	JA

